

Żebrowska, Maria

Wspomnienia pośmiertne : Stefan Baley (1885-1952)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 45, 89-92

1952

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nych szczegółów z życia Kielc i Kielecczyny, utrwalonych w notatkach niezwykłego wychowanka gimnazjum w „Klerykowie“.

Pomijając drobniejsze prace Adamczewskiego, które ukazywały się od r. 1913 w przeróżnych czasopismach, nawet takie, jak jego rozprawy o B. Prusie czy St. Brzozowskim, usiłując zaś odpowiedzieć na pytanie, na czym polegało owo odrębne i swoje własne stanowisko badacza, różniące go od jego współczesnych, powiedzieć by można, iż autor *Serca nienasyconego* w pracach swych stale wykazywał dwie właściwości, rzadko spotykane: dojrzałość myśli poznawczej i nowatorską jej śmiałość. I one to właśnie wyznaczają mu właściwe miejsce w dziejach naszych badań naukowo-literackich.

Julian Krzyżanowski

Stefan Baley

(1885—1952)

Dnia 13 września 1952 r. zmarł nagle po niedługiej chorobie Stefan Baley, doktor filozofii i medycyny, profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego i Akademii Wychowania Fizycznego, członek tytularny Polskiej Akademii Nauk, członek Polskiego Towarzystwa Psychologicznego i prezes Oddziału Warszawskiego tegoż Towarzystwa, członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, Towarzystwa Filozoficznego i szeregu naukowych towarzystw zagranicznych, zasłużony działacz na polu psychologii, pedagogiki i psychiatrii dziecięcej.

Powyższa długa, choć nie wyczerpująca lista piastowanych przez Zmarłego tytułów i godności naukowych rzuca od strony formalnej światło na najbardziej charakterystyczne rysy Jego osobowości: szeroką skalę zainteresowań, wszechstronną i głęboką erudycję oraz niespożytą energię i pracowitość, które pozwalały mu do końca życia brać czynny udział w pracach bardzo wielu najrozmaitszych instytucji i opierać dociekania teoretyczne na mocnych podstawach praktyki życiowej.

Urodzony w 1885 r. w Borkach Wielkich pow. tarnopolskiego, prof. Baley ukończył gimnazjum w Tarnopolu, po czym studia psychologiczne odbył w latach 1903—1907 na Uniwersytecie Lwowskim u prof. Twardowskiego, uzyskując tytuł doktora filozofii na podstawie rozprawy pt. *O potrzebie rekonstrukcji pojęcia psychologicznej podstawy uczuć* (nie opublikowana). Dalsze studia psychologiczne w latach 1912—14 odbywa najpierw w Berlinie u prof. Stumpfa, gdzie w pracy nad wrażeniami słuchowymi dochodzą do głosu jego zainteresowania i uzdolnienia muzyczne, a potem w Paryżu. Po powrocie do Lwowa studiuje od 1917 roku medycynę, uzyskując stopień doktora medycyny w 1923 r. Od tego czasu pracuje jako lekarz na oddziale chorób nerwowych i umysłowych Szpitala Powszechnego we Lwowie, kontynuując jednocześnie rozpoczętą w 1908 r. pracę pedagogiczną w szkołach średnich jako nauczyciel matematyki. Do najważniejszych prac okresu lwowskiego należą: *Über Urteilsgefühle* (1916), *Zarys psychologii* (w języku ukraińskim, 1922) oraz prace z psychologii twórczość Szewczenki (1916, 1925), w których po raz pierwszy znalazły wyraz zainteresowania prof. Baleya psychologią twórczości literackiej. Zagadnieniami z tego zakresu zajmował się i w latach późniejszych, wydając *Psychologiczne uwagi o genezie poematu Sło-*

wackiego „W Szwajcarii“ (data wydania nie znana), oraz *Osobowość twórcza Żeromskiego* (1936). Pracował również nad psychologią twórczości Wypiańskiego, prace te jednak przerwała wojna

W styczniu 1928 r. prof. Baley objął katedrę psychologii wychowawczej na Uniwersytecie Warszawskim. Od tego czasu psychologia dziecka i psychologia wychowawcza stają się głównym, jakkolwiek nie jedynym ośrodkiem jego zainteresowań. Organizując i szybko rozwijając pracę nowej katedry i zakładu, prof. Baley prowadzi niezwykle ożywioną działalność naukową i pedagogiczną także poza ramami uniwersytetu. Prace badawcze swoje i swoich współpracowników opiera o ścisły kontakt ze szkołą, która staje się źródłem materiału do opracowań naukowych. Na tym materiale głównie oparta jest *Psychologia wieku dojrzewania*, wydana po raz pierwszy w 1931 r., jak również dwie dalsze książki prof. Baley: *Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka* (I wyd. 1935, dalsze wyd. 1946, 1947, 1948) i *Psychologia wychowawcza w zarysie* (I wyd. 1938, II wyd. 1947) jak również szereg artykułów, w czasopiśmie psychologicznych i pedagogicznych. Z bliskiego kontaktu i znajomości psychiki młodzieży wyrosła też niewątpliwie rozprawa przed wojną, a wydana w 1946 r. (II wyd. 1947) z przeznaczeniem dla młodego czytelnika książka *Drogi samopoznania*.

Kontakt z szkołą i dziećmi nie ogranicza jednak prof. Baley do badań teoretycznych. Będąc jednocześnie lekarzem, praktykującym jako psychiatr dziecięcy, jest gorącym zwolennikiem wiązania teorii z praktyką także w dziedzinie psychologii. Budując wiedzę psychologiczną na badaniach empirycznych, na doświadczeniach czerpanych z życia, pragnie nauką swoją służyć życiu. Jest więc od początku swej pracy w Warszawie inicjatorem i czynnym uczestnikiem licznych poczynąń w zakresie tzw. psychologii praktycznej: kontynuuje prace Józefy J o t e y k o na terenie szkoły, doprowadzając do stworzenia w wielu szkołach urzędu „psychologa szkolnego“ i scentralizowania pracy tych psychologów w powstałym przy Zakładzie Psychologii Wychowawczej U. W. Kole Psychologów Szkolnych, przekształconym później na Związek Psychologów Praktyków. Tworzy też stopniowo przy swoim Zakładzie ośrodki psychologii dzieci trudnych, psychologii wieku przedszkolnego, poradnictwa zawodowego itp., skupiając młodych psychologów, działających praktycznie w tych różnych dziedzinach. Z Jego inicjatywy powstaje szereg poradni psychologicznych dla dzieci. Poradnia przy Patronacie Opieki nad Więźniami, zajmująca się badaniem dzieci podsądnych, rozpoczęte na jej gruncie badania nad przestępczością nieletnich kontynuowane były w różnych formach aż do końca życia prof. Baley, stanowiąc zawsze bardzo żywy ośrodek zainteresowań pracowników i studentów Zakładu Psychologii Wychowawczej U. W. Miejska Poradnia Psychotechniczna, Poradnia przy Pogotowiu Opiekuńczym i Izbie Zatrzymań i szereg innych powstało z inicjatywy lub przy współpracy prof. Baley. Pierwsze w Polsce sądowe ekspertyzy psychologiczne w sprawach nieletnich świadków oraz badania w zakresie sportu i wychowania fizycznego Jemu zawdzięczają swoje powstanie.

Zasadę wiązania teorii z praktyką realizował prof. Baley również na polu swej pracy pedagogicznej. Nie zamykał jej w ramach uniwersytetu. Jako członek Związku Nauczycielstwa Polskiego, brał zawsze żywy udział w kształceniu nauczycieli na wyższych kursach nauczycielskich, w Instytucie Pedagogiki Specjalnej, w instytutach nauczycielskich, w Akademii Wychowania Fizycznego itd. W ostatnich latach życia, do czasu utworze-

nia w Warszawie Wyższej Szkoły Pedagogicznej, kierował jako dyrektor pracami Instytutu Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Niemniej ożywiona była działalność wydawnicza prof. Baleya. Objawszy po śmierci J. Joteyko redakcję kwartalnika „Polskie Archiwum Psychologii“, wychodzącego od 1939 r. pod nazwą „Psychologia Wychowawcza“, prowadził ją jako redaktor do 1950 r., a po połączeniu tego pisma z „Kwartalnikiem Psychologicznym“ pozostał nadal członkiem redakcji nowego pisma „Przegląd Psychologiczny“. Współpracował też z czasopismami pedagogicznymi i psychiatrycznymi. Ostatnie swe artykuły drukował również w „Myśli Współczesnej“, „Życiu Nauki“, „Kulturze Fizycznej“, „Problemach“ itp. Pod Jego redakcją ukazał się szereg przekładów z języków obcych, jak Buckinghama *Praca badawcza na terenie szkoły* (1931), Skala inteligencji Bineta — Termansa (1932), Claparède'a *Jak rozpoznawać uzdolnienia uczniów* (1934), W. A. White *Higiena psychiczna wieku dziecięcego* (1937), a po wojnie — Wojtonis *Prehistoria intelektu* (1951), *Tieplów Uzdolnienia muzyczne* (wspólnie z prof. Lissa).

Szeroka działalność psychologiczna i pedagogiczna nie wyczerpywały zainteresowań prof. Baleya. Był zawsze czujnym i żywym odbiorcą dzieł sztuki, śledzącym i analizującym twórczość artystyczną w różnych dziedzinach: interesował się muzyką (sam w młodości grał na skrzypcach), literaturą piękną, sztukami plastycznymi, zajmował się niejednokrotnie zagadnieniami filmu i radia, teatru (zwłaszcza dla dzieci), sztuką dziecka, Mimo ogromnego nawału różnych prac i zajęć znajdował również czas na indywidualną opiekę nad swoimi uczniami, którzy zawsze mogli liczyć na Jego radę i pomoc nie tylko w sprawach związanych ze studiami, ale także w prywatnych kłopotach i trudnościach życiowych. A wszystko to umiał w przedziwny sposób godzić z systematyczną pracą naukową, ze stałym śledzeniem rozwoju wszystkich uprawianych przez siebie gałęzi wiedzy i stałym wzbogacaniem i przekształcaniem swego systemu wiedzy na gruncie nowych zdobyczy naukowych.

Bogatą twórczość naukową i działalność praktyczną prof. Baleya trudno ocenić w krótkim artykule. Ocena taka — aby nie być powierzchowną — musiałaby się oprzeć na gruntownej analizie Jego poglądów w różnych dziedzinach, ukazującej ich rozwój i przemiany w świetle ogólnego stanu psychologii Jego okresu, roli, jaką odegrał w tej nauce na tle jej funkcji społecznej i politycznej. Przy takiej analizie subiektywne intencje autora muszą być, jak wiadomo, oddzielane nieraz od obiektywnego znaczenia uprawianej przez niego działalności. Wydaje się to ważne dla oceny pracy prof. Baleya w psychologii polskiej. Przedwojenną Jego postawę ideologiczną cechuje wyraźny eklektyzm, w którym poglądy idealistyczne mieszają się w różnym stopniu z elementami materialistycznymi, myśli pseudonaukowe i wsteczne z tendencjami postępowymi. W tym okresie jest np. zwolennikiem psychoanalizy, którą uprawiał nie tylko w praktyce lekarskiej, ale i w teoretycznych pracach z psychologii (np. prace z psychologii twórczości literackiej); jest na gruncie polskim jednym z najbardziej czynnych promotorów „pedologii“ (badania testowe, selekcje w szkołach, psychotechnika); stara się zachować w nauce postawę „obiektywną“, „apolityczną“. Z drugiej strony jednak gruntowna wiedza przyrodnicza i zainteresowania medyczne, tworząc mocny fundament pod empiryczne poszukiwania prawdy, temperują poglądy idealistyczne prof. Baleya, chronią go przed błędami skrajnej metafizyki; jest przeciwnikiem spirytualizmu i fideizmu; stara się wiązać teorię z praktyką w przekonaniu, że nauka powinna służyć życiu społecznemu; w wy-

teżonej pracy na polu praktycznej psychologii dąży (subiektywnie, podobnie jak to czyniła J. Joteyko) do zapobieżenia, wyrównania w stosunku do dzieci i młodzieży panującej w ustroju kapitalistycznym dyskryminacji klasowej; podobne tendencje demokratyczne i postępowe wyrażają się w zdecydowanym przeciwstawieniu się faszyzacji uniwersytetów polskich, w sympatiach dla młodzieży postępowej, której miał zawsze dużo wśród swych uczniów i współpracowników. Te tendencje dochodzą wyraźnie do głosu w okresie powojennym, kiedy wielkie przemiany ustrojowe i społeczne w Polsce Ludowej oraz zetknięcie się z materializmem dialektycznym i historycznym skłaniają prof. Baleyę do poważnego studiowania tej filozofii i jej zastosowania w psychologii, doprowadzając do stopniowej gruntownej rewizji dawnych poglądów idealistycznych i przejścia z pełnym przekonaniem na pozycje marksistowskie. Daje już temu wyraz w artykule pt. *Psychologiczna problematyka wieku dojrzewania* (Myśl Współczesna 7, 1950), w którym przeprowadza samokrytyczną ocenę burżuazyjnej psychologii wieku dojrzewania i nawołuje polskich psychologów do analogicznej krytyki i samokrytyki dawnych błędów w oparciu o gruntowną znajomość teorii marksizmu-leninizmu oraz psychologii radzieckiej w celu „rozbudowania zasad marksistowskiej psychologii na polskim gruncie“. Ta sama postawa cechuje jego wykłady uniwersyteckie z ostatnich lat. Z niemniejszym przekonaniem przystępuje do zgłębiania i przyswajania psychologii polskiej wielkiego dorobku nauki Pawłowa, doceniając jej doniosłe znaczenie dla budowy nowej, materialistycznej psychologii (odczyt na zjeździe Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w marcu 1952 r., artykuł *Nauka Pawłowa a psychologia* w Życiu Nauki nr 6 1952).

Wydobycie pierwiastka postępowego z przedwojennych prac prof. Baleyę wydaje się więc ważne w przyszłej szczegółowej analizie całości kształtu Jego działalności. Pozwoli to należycie ocenić niestrudzoną pracę i bogatą twórczość prof. Baleyę na polu polskiej psychologii.

Maria Żebrowska

Stanisław Bodniak

(1897—1952)

Wiść o nagłej śmierci Stanisława B o d n i a k a dnia 15 października br. była gromem z jasnego nieba dla tych, co z Nim bliżej żyli. Wydawało im się wprost nieprawdopodobne, żeby ten niespożyty organizm nie zdołał się oprzeć słabości. Jaką stratę poniosła przez ten zgon powojenna odbudowa naszej humanistyki, okaże się rychło, skoro przyjdzie brak jego choć w części zapełnić.

Jakże charakterystyczna, jak wiele mówiąca jest Jego młodość, od początków bujna w swym wzroście, łamiąca wszelkie opory, wyżywająca się w żarliwym wykorzystywaniu wszelkich możliwości, by w umiłowanych dziedzinach zdobyć pełną wiedzę i przysposobić się do samodzielnej pracy.

Sienkiewiczową nowelę chyba należałoby tu przywieść na pamięć, aby sobie uprzytomnić tego wiejskiego chłopca, którego ojciec vegetował na niespełna ćwierćhektarowym kawałku ziemi w Humniskach koło Brzozowa. Więc pasterstwem przyszło się trudnić i z braku obuwia tylko w cieplejszej porze chodzić do szkoły. Ale zanim jeszcze to się stało, ojciec nauczył Go czytać. Mimo to dopiero w trzynastym roku życia do-